

щу единъ отъ неприятелскитѣ флангове. Странно и непойтно изглѣжда, че при тѣзи високи лични военни дарби, които той пригѣжавалъ, при тактическото си искусство, при бързото съвършенствование на европейската тактика, Фридрихъ не далъ още по голѣмъ потокъ на тѣзи послѣдната, не ѝ принесълъ още по голѣма услуга съ прилаганието на дѣло това, на което указвали и Ллойдъ, и до нѣждѣ самитѣ прѣния на французскитѣ теоритици, и още повече — простия здравъ разумъ и опита отъ прѣдшествувашитѣ, най близки войни, и което било изпълнено б или 7 години слѣдъ неговата смъртъ, именно: не съчелъ всичкитѣ три рода строеве: разгнати, джлбокия и разсипания, — заедно съ усьвършенствованиято и усиляването на пушечния огнь на пѣхотата, не въвелъ и не усьвършенствувалъ тѣй сжщо атакитѣ на щикъ въ бойнитѣ колони и не далъ най пълно и най правилно развитие на разсипания строй и на разсипаното дѣйствие на легката пѣхота. Услугитѣ принесени на тактиката отъ Фридриха II, сж неоспорими, голѣми, блѣскави: но тактиката му имала неотемлемо достоинство и рѣшително прѣвъсходство само въ войнитѣ въ началото на този периодъ, когато европейскитѣ войски стояли по долу отъ прускитѣ. Но въ края на периода, когато първитѣ застанали вече наравно съ послѣднитѣ, тя изгубила половината отъ достоинствата си, а въ слѣдующия периодъ, съ измѣнението на обстоятелствата, даже и слѣдитѣ ѝ почти съвършенно исчезнали. Тѣй щото, Фридрихъ II напълно заслужва честта и славата на *усъвършенствувателъ* на най новата европейска тактика, но не и на нейнъ *свздателъ*, както мнозина на времето си се силили да докажатъ това. Въобще най важнитѣ заслуги на Фридриха II въ

отношение на тактиката били: тактическото усьвършенствование на строя и начина на дѣйствиата на пѣхотата и конницата и прѣвъсходното съвокупно употрѣбление на всичкитѣ три рода войски въ боя.

За тактическото усьвършенствование на войскитѣ въ този периодъ, освѣнъ опитността, придобита въ войнитѣ, много способствували тѣй сжщо, както се каза вече по горѣ, учебнитѣ лагери, за пръвъ пжтъ въведени отъ Фридриха II въ Пруссия, а послѣ, по негова примѣръ, и въ другитѣ господарства. Тѣзи учебни лагери, сжщо ученията и маневритѣ, които се произвеждали въ тѣхъ, принасяли на войскитѣ голѣма полза въ всѣко отношение. Прускитѣ учебни лагери, особено въ началото на царуването на Фридриха, служили като единъ видъ срѣдоточие, отъ което бързо се разпространявали по цѣла Европа чуднитѣ въ него време нововъведения и усьвършенствования на прусския кралъ. Но въ края на периода подражателитѣ се сравнявали вече съ своитѣ образци, и тактическото устройство и начинъ на дѣйствиата на войскитѣ се съвършенствували вече еднакво въ всичкитѣ господарства. Отъ усьвършенствованията въ края на този периодъ трѣбва да се отбѣлжатъ въведенитѣ: отъ фелдмаршала Ласси въ австрийската армия — движението на задната рѣдица, отъ Фридриха II въ прусската армия — захожданията и заѣздитѣ съ дробни части по фланговитѣ взводове, — събиранieto на конницата, слѣдъ произведена атака, едновременно съ продължение на настѣпление, и пр. и особено еволюциитѣ на прусския генералъ Салдерна (Saldern). Тѣзи еволюции състояли въ: усилената атака право срѣщу единъ отъ неприятелскитѣ флангове, прѣминуване прѣзъ линиитѣ, отстѣпление въ шахматенъ рѣдъ,